

S STVARM DO LJUDI

Spodbujanje vzajemnih odnosov menjave z brezdomnimi ljudmi

Luna Jurančič Šribar

47

IZVLEČEK

Prispevek govori o alternativnih oblikah opolnomočenja ljudi z izkušnjo brezdomstva z vzpostavljanjem enakovrednih odnosov menjave med njimi in širšo družbo. Nastal je na podlagi terenskega dela med brezdomnimi v Društvu Kralji ulice oziroma v okviru skupnega socialno-okoljevarstvenega projekta, usmerjenega k vzpostavljanju lokalne skupnosti, ki ne bo temeljila na prevladujočih tržno-ekonomskih odnosih.

Ključne besede: posredovalnica rabljenih predmetov, Kralji ulice, brezdomstvo, recipročnost, ekonomija daru

ABSTRACT

The article addresses alternative forms of empowering people with an experience of homelessness by establishing equal relations of exchange between them and the wider society. It is based on fieldwork among the homeless of the "Kings of the Street" Association (*Društvo Kralji ulice*) and a joint socio-environmental project, aimed at establishing a local community that will not be based on the prevalent market economy relations.

Keywords: thrift store, Kings of the Street, homelessness, reciprocity, gift economy

Uvodna tematska umestitev

Sodobna zahodna družba velja za družbo svobodnih izbir. Svobodnih izbir tudi pri odločanju glede načina življenja. Vendar je to le prvi, površinski pogled. Navidezno neomejena svoboda izbire je bistveno omejena s socialno ekonomskim statusom posameznika in posameznice. Tudi brezdomstvo, kot najbolj ekstremna oblika družbene izključenosti, je po mnenju raziskovalcev in raziskovalk tega področja "skrajna rešitev, v katero je človek praviloma prisiljen (ali pa gre za logično sosledje njegovih preteklih dogodkov) in si je tako rekoč nihče ne izbere kot eno izmed zaželenih opcij v življenju" (Dekleva, Razpotnik 2006: 5). Brezdomstvo tudi v Sloveniji v zadnjih letih postaja vse bolj viden pojav, vse več je odkritega uličnega brezdomstva, na katerega je javnost še posebej pozorna. Pri soočanju z brezdomstvom pa je pomembno upoštevati dejstvo, da je po definiciji, ki jo je na evropskem prostoru uveljavila Feantsa (Evropska zveza nevladnih organizacij, ki delujejo na področju brezdomstva), brezdomstvo veliko širši

pojav, saj zajema tudi tako imenovano “prikrito brezdomstvo”. Omenjena tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti kategorizira ljudi glede na način bivanja po sledečih merilih: brez strehe (ljudje, ki živijo na prostem ali v nočnih zavetiščih), brez stanovanja (ljudje, ki živijo v bivališčih za brezdomne, v zatočiščih za ženske, v zavetiščih/azilih za priseljence, ljudje, ki so pred odpustom iz institucij, ljudje, ki prejemajo podporo v zvezi z načinom bivanja), negotovo (ljudje, ki bivajo v negotovih bivališčih, v grožnji pred izselitvijo/deložacijo, pod grožnjo nasilja), neprimerno (ljudje, ki živijo v začasnih/nestandardnih bivališčih, v neprimernih bivališčih po nacionalni zakonodaji ali standardih, ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti). V Sloveniji so se kot odziv na porast brezdomstva začele razvijati tudi nove oblike dela. Velik premik v razvoju in spodbujanju inovativnih oblik dela, vključevanju brezdomnih ter osveščanju širše javnosti o problematiki brezdomstva je naredilo Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.

Projekt Kralji ulice se je začel kot del akcijsko raziskovalne dejavnosti leta 2004, ko je skupina raziskovalcev in raziskovalk s Pedagoške fakultete v Ljubljani v okviru predmeta delo z brezdomci izvedla projekt terenskega dela, ki se je zaključil s projektom 24 ur bivanja z brezdomci. Špela Razpotnik in Bojan Dekleva sta v letih 2005 in 2006 izvajala raziskovalno nalogo o problematiki brezdomstva v Ljubljani (Dekleva, Razpotnik 2007), katere del je bil, na podlagi obsežnih terenskih izkušenj in stikov z brezdomnimi ljudmi, tudi akcijski pilotski projekt – cestni časopis. Leta 2005 je izšla prva, poskusna številka Kraljev ulice. Ideja je bila, tako med brezdomnimi ljudmi kot tudi v širši javnosti, sprejeta z navdušenjem. Septembra 2005 je bilo ustanovljeno Društvo za pomoč in

Cestni časopisi z vsega sveta zbrani na mednarodni konferenci cestnih časopisov v Glasgou, junij 2008 (foto: Borut Černe).

samopomoč brezdomcev Kralji ulice, od julija 2006 pa deluje dnevni center Kralji ulice, kjer je obenem tudi uredništvo časopisa. Časopis redno mesečno izhaja v nakladi 10.000 izvodov, avgusta leta 2010 je izšla enainpetdeseta številka. Cestni časopis je kot oblika vključevanja brezdomnih in sorodnih socialno izključenih skupin ljudi znan po vsem svetu. Mednarodna zveza cestnih časopisov (INSP), katere član je tudi Društvo Kralji ulice, združuje več kot osemdeset časopisov iz različnih držav. Osnovna ideja cestnega časopisa je omogočanje legitimnega vira zaslužka, saj brezdomni prodajalci obdržijo polovico prodajne cene časopisa, medtem ko je druga polovica namenjena stroškom tiska in dela. Z vključevanjem v soustvarjanje in prodajo časopisa se krepi pozitivna samopodoba ljudi, obenem pa se na ta način vključujejo tudi v javni prostor, iz katerega so navadno odrinjeni. Časopis Kralji ulice v večji meri tudi ustvarjajo brezdomni ljudje sami, kar pripomore k temu, da javnost spozna njihove izkušnje, življenje na ulici, razmišljanja iz prve roke, posledično pa se ustvarja bolj strpno in podporno okolje za ljudi, ki doživljajo brezdomstvo.

Vključenost v delovanje društva od njegove ustanovitve leta 2005 mi je omogočala razvijanje vsakodnevnih odnosov menjave z ljudmi, ki imajo neposredno izkušnjo revščine in brezdomstva ter so ključno oblikovali in dopolnili tako mojo teoretsko podlago kot osebno razmišljanje ter odnos do obravnavane tematike. Poleg uporabe etnografske metode terenskega dela sem v praksi spoznavala tudi socialno-pedagoške koncepte in metode dela ter socialno-varstveno področje. V društvu sem delovala tako na raziskovalni kot tudi praktični ravni, pri razvoju različnih projektov in vsakdanjem delu v več programih, saj sem bila najprej honorarno, kasneje pa tudi redno zaposlena. Vsakdanje delo med ljudmi in skupaj z ljudmi, ki doživljajo brezdomstvo, je omogočilo razvijanje tesnih, dolgotrajnih in zaupnih medsebojnih odnosov, ki predstavljajo tudi osnovo za raziskovalno delo. Prek skupnih projektov, ki smo jih snovali in izpeljevali s člani in članicami društva, sem spoznavala življenjske zgodbe posameznikov in posameznic, njihovo vsakdanje življenje, preživetvene strategije, težave, s katerimi se soočajo pri urejanju svoje življenjske situacije ...

V Društvu Kralji ulice smo vse od njegovega nastanka naprej delovali na razvijanju programov na osnovi potreb, ki smo jih zaznali med člani in članicami in predstavljajo osnovo za vključitev človeka v glavna področja družbenega življenja. Program "Univerza pod zvezdami" predstavlja alternativno obliko izobraževanja in kulturno-umetniškega ter športnega udejstvovanja za socialno izključene. Program "Najprej stanovanje!" je inovativna oblika nastanitvene podpore za brezdomne ljudi, ki predstavlja nadgradnjo zavetišča za brezdomne, v letu 2010 pa smo s programom socialnega podjetništva "Stara roba, nova raba" začeli delovati tudi na razvoju zaposlitvenih možnosti. Obenem društvo ves čas deluje tudi na razvoju terenskega dela med brezdomnimi, na vključevanju prostovoljcev ter kot baza za izobraževanje in usposabljanje ljudi, zlasti študentov, ki jih zanima delo na področju brezdomstva. Izkušnje, ki sem jih pridobila pri delu v društvu, predstavljajo širši okvir in mojo lastno umestitev v raziskovanje področja brezdomstva; specifično podlago za prispevek pa predstavlja neposredna vključenost, vodenje in

raziskovalno spremljanje projekta "Stara roba, nova raba": Razvoj in implementacija modela humanitarne posredovalnice rabljenih predmetov.¹

Prispevek je del oziroma začetek obširnejšega raziskovalnega dela v okviru podiplomskega študija, tako so nekatere temeljne dileme in vprašanja zgolj zastavljeni v želji, da spodbudijo bralca, bralko k nadaljnjemu razmišljanju in raziskovanju na tem področju.

50 Kot raziskovalki na polju brezdorstva in socialne izključenosti se mi med delom večkrat odpirajo dileme, ki izhajajo iz strukturno neenakovrednega odnosa med raziskovalko in subjektom raziskovanja. Občasno se pojavljajo občutki superiornosti lastne pozicije, ki temeljijo predvsem na enostranskem pretoku informacij, poslušanju in zbiranju osebnih zgodb za namene raziskovalnega gradiva. Ker se med vključenimi v društvo razvijajo osebni, zaupni in dolgotrajni odnosi, ki so zelo dobra podlaga za nadaljnje raziskovanje, sem sčasoma prišla do zaključka, da je tudi v kontekstu raziskovanja potrebno razmišljati v smeri vzpostavljanja enakovrednega odnosa menjave. Svoje delo na razvoju obravnavanega projekta posredovalnice deloma vidim v kontekstu "dajanja" tudi s svoje strani. Blizu mi je razmišljanje kanadskega antropologa Jeremyja Narbyja, ki se že dobrih dvajset let ukvarja z raziskavami botaničnega znanja in uporabe rastlin ljudstva Ašaninka, prebivalstva amazonskega pragozda. Odločil se je, da bo kot politični in aktivistični antropolog razumevanje njihovega življenja uporabil za zaščito njihovega ozemlja in kulture ter jim pomagal razvijati njihove lastne pobude: "Ko prekinete z antropologijo, ki samo jemlje, ko se od jemanja preusmerite na dajanje, tudi vaše antropološko delo postane veliko lažje in bolj kakovostno" (Narby v Trontelj 2009: 35).

Pri raziskovalnem spremljanju projekta uporabljam različne metode in tehnike: kontinuirano neposredno opazovanje z udeležbo, kontinuirano vključevanje v delovni proces oziroma implementacijo projekta nekajkrat tedensko (organizacija in vodenje organizacijskih sestankov, delo v posredovalnici), redno, skorajda vsakodnevno pisanje terenskega dnevnika, sprotno beleženje pomembnih tematik, ki se izpostavljajo v okviru delovnega procesa. V okviru projekta nastaja več vrst sekundarne dokumentacije, ki je prav tako podlaga za spremljanje in raziskovanje. Dnevnik posredovalnice pišejo predstavniki ciljne skupine projekta, vanj zapisujejo vsakodnevno dogajanje in opisujejo delovni proces. Med sekundarno dokumentacijo sodijo tudi zapisniki vseh rednih sestankov in srečanjih, ki so del delovnega procesa (organizacijski sestanki izvajalske skupine, sestanki posvetovalne skupine, delavnice socialnih večšin ...). Del mojega terenskega dela pa so tudi intervjuji z glavnimi izvajalci, izvajalkami projekta (predstavniki ciljne skupine), sodelavci, sodelavkami in podporniki, ki se vključujejo v projekt (lastnik antikvariata, ki nam pomaga pri ovrednotenju stvari, režiser z veseljem do zbiranja rabljenih stvari, vodje delavnic, ki jih izvajamo v okviru projekta, obiskovalci, obiskovalkami posredovalnice ...).

---

¹ Projekt se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, 4. razvojne prioritete: "Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti" in 4.1 prednostne usmeritve "Enake možnosti na trgu dela in krepitev socialne vključenosti". Financira ga Evropska unija.

Pri teoretskem delu svojega raziskovanja se nanašam tako na področje antropologije kot ekonomije, na antropološke klasike s področja ekonomije daru in klasike s področja ekonomije, ki tematizirajo idejne temelje sodobnega kapitalizma. Obenem izhajam iz izpostavitve temeljnih razlik pri obravnavanju recipročnosti med antropologijo in ekonomijo. Svoje teoretsko delo utemeljujem še na interdisciplinarnih raziskavah s področja kulture potrošništva.

Za eno izmed glavnih metodoloških vodil raziskovalnega dela sem postavila neprestano preverjanje oziroma analiziranje, na kakšen način se prek posredovalnice in njene dejavnosti udeleženi vključujejo v širšo družbo, kateri pa so tisti dejavniki, ki zgolj utrjujejo njihovo družbeno pozicijo socialno izključenih ljudi. Ob tem me zanima, kako se, če sploh, identiteta vključenih spreminja skozi projekt, kakšna lokalna skupnost in odnosi med ljudmi se pri tem vzpostavljajo. Vodilna tema raziskovanja so torej odnosi in medsebojna menjava oziroma oblike recipročnosti, ki se vzpostavljajo v omenjenem mikrokolju. Različne oblike menjave – tako predmetne kot nepredmetne – in medčloveška razmerja, ki se ob tem vzpostavljajo, so ključne za umeščanje posameznika v lokalno in širše družbeno okolje. Pri tem je pomembno poudariti, da na področju menjav, ki se vzpostavljajo v skupnostih, nikoli ne gre le za sam objekt menjave, temveč za razmerja, ki se vzpostavijo ob menjavi. “Socialno povezovanje je ustvarjalni moment. Kolikor so razmerja stanje ljudi v komunikaciji drugega z drugim, bi lahko rekli, da razmerja ustvarjajo ljudi v neenakih stanjih enega do drugega. Vse, kar nekdo potrebuje (da se svet vrti na tej določeni osi), je znanje, kako ustvarjati razmerja.” (Strathern 2005: XIV–XV)

Obenem si v prispevku zastavljam tudi vprašanje, na kakšen način lahko v vsakdanjem življenju vzpostavljamo solidarnostne in enakovredne odnose menjave, ki lahko predstavljajo alternativo vsakdanjim medčloveškim odnosom, nastalim na podlagi tržno naravnane sistema. V t. i. zahodnih postindustrijskih kapitalističnih družbah se vzpostavlja vse večja prevlada ekonomskih tržnih odnosov nad drugimi medčloveškimi odnosi – trganje, zanemarjanje in minimiziranje pomena drugih socialnih vezi v prid čim bolj neomejenega razvoja tržnega sistema. Sredstvo za doseganje določenega cilja je postalo univerzalni cilj in smoter družbe, in to na račun drugih področij človekovega življenja. V postindustrijski družbi torej vedno večji del medčloveških odnosov postaja reduciran na tržne odnose in normative.

Osredotočam se na pomen različnih oblik menjav in recipročnosti med ljudmi in na raziskovalni ravni razmišljam, kako preseči tradicionalni koncept dobroteljnosti pri delu s socialno izključenimi; slednji že v izhodišču ne more biti podlaga za enakovreden in kontinuiran odnos. Nanašam se na družbenoekonomske sisteme, ki ne temeljijo na denarni ekonomiji oziroma tržni menjavi: na primer ekonomijo daru. V nadaljevanju razpravljam o možnostih prenosa določenih elementov tovrstnih menjav v naše okolje, tako pri delu z brezdomnimi in sorodnimi skupinami ljudi kot tudi pri vzpostavljanju odnosa s širšo družbo, pri tem pa se v izkustvenem smislu nanašam na pilotski raziskovalni projekt posredovalnice rabljenih predmetov.

“Stara roba, nova raba” – razvoj in implementacija posredovalnice rabljenih predmetov

Projekt posredovalnice rabljenih predmetov se je razvijal postopoma; nastaja in oblikuje se na podlagi splošne usmerjenosti Društva Kralji ulice, ki temelji na prepoznavanju in sprotnem odzivanju na potrebe, pobude ljudi, ki neposredno doživljajo revščino in brezdomstvo, in na kontinuiranem vključevanju ter vzpostavljanju odnosa s širšo javnostjo. Obenem društvo ves čas, tako na simbolni kot fizični ravni, deluje kot prostor za izmenjavo in vzpostavljanje vsakdanjih razmerij med ljudmi z raznolikimi socialnimi, ekonomskimi, izobrazbenimi in izkustvenimi ozadji. Ideja o projektu posredovalnice se je tako v praksi oblikovala kot odziv na pričakovanja javnosti oz. podpornikov, ki so nam v društvo poleg oblačil nosili tudi različne druge odvečne stvari, na primer stare računalnike, tiskalnike, televizorje, knjige ... Na drugi strani se je vse bolj kazala potreba in želja po dodatnem vključevanju brezdomnih ljudi v polje dela na drugačne načine, kot jim to omogočajo državne zaposlovalne institucije in sam trg dela.

52

Dve leti, od leta 2008, smo projekt razvijali postopoma in na prostovoljni osnovi, v okviru svojih časovnih zmožnosti. Dokaj redno smo enkrat mesečno postavljali stojnico rabljenih predmetov v središču mesta in se na ta način povezovali z javnostjo, ki je

Projekt se je začel s stojnicami rabljenih predmetov v središču mesta, na Čopovi ulici v Ljubljani. Na fotografiji je ena izmed prvih stojnic, maj 2008 (foto: Tomislav Gruden).

kupovala in nosila rabljene stvari; projekt smo tudi občasno predstavljali v medijih. Vmes smo sestankovali in se pogovarjali o nadaljnjem razvoju ter na podlagi literature, internetnih virov in študijskih ogledov začeli spoznavati podobne projekte v tujini; počasi smo izoblikovali osnovni koncept projekta.

Posredovalnico rabljenih predmetov formalno umeščamo na področje socialnega podjetništva. Socialno podjetje lahko vodijo tudi nevladne organizacije z namenom socialnega vključevanja. Konceptualno temelji na delu, osnovna značilnost je zaposlovanje izključenih ter zmanjševanje socialne marginaliziranosti. V posredovalnici se po nizkih cenah prodajajo rabljene ali odvečne stvari, ki jih podarijo posamezniki ali podjetja. Na ta način se poleg socialne spodbuja okoljska osveščenost ljudi, razbremenjuje se okolje, saj se uporabnim stvarjem, ki bi jih ljudje sicer zavrgli, omogoči ponoven obtok. Vsa sredstva od prodaje se namenijo zaposlovanju ciljne skupine ter nadaljnjemu razvoju dejavnosti.

V obdobju zadnjih dveh let je tudi širše družbeno okolje postajalo bolj naklonjeno razvoju tovrstnih projektov, s strani države se je začelo delovati na področju razvoja socialnega podjetništva, kar je omogočilo financiranje projekta posredovalnice. V omenjenem času se je tudi v okviru društva oblikovala večja skupina ljudi z veseljem do zbiranja in dela z rabljenimi stvarmi; imeli smo torej skupno točko, osnovo, ki nas je povezovala, nam omogočila vzpostavljanje odnosov menjave ter razvijanje občutka pripadnosti mikro skupnosti posredovalnice. Finančna podlaga je omogočila nadaljnji razvoj projekta, imela pa je tudi vpliv na večjo organiziranost in strukturiranost znotraj izvajalske skupine; razmerja in medsebojni odnosi znotraj skupine so tako deloma postali bolj formalizirani. Vendar se v pričujočem prispevku osredotočam predvsem na oblike recipročnosti, ki jih z vzpostavljanjem projekta posredovalnice razvijamo s širšo javnostjo. Finančna podpora in večja formalizacija projekta na ta menjalni moment v vsebinskem smislu nista imeli večjega vpliva.

Postopen razvoj projekta je omogočal, da so se v okviru dejavnosti zbrali ljudje, ki so jim bile aktivnosti (prodaja, delo s predmeti, skladiščenje, komunikacija z obiskovalci, kupci ...), potrebne za samo delovanje posredovalnice, blizu. Člani in članice društva so bili že od začetka vključeni v vzpostavljanje projekta kot njegovi glavni soustvarjalci. Skupaj smo se dogovarjali glede pomembnih odločitev, vzpostavljali kontakte s podporniki projekta (na primer antikvariatom in drugimi podjetji), zbirali stvari, predstavljali projekt javnosti in pripravljali mesečne stojnice, določali medsebojna pravila delovanja ter organizacije. Prav tako smo tudi prostor za posredovalnico, nekdanji dnevni center za brezdomne na Poljanski 14 v Ljubljani, opremili in uredili sami. Tovrstno sodelovanje je ključno pripomoglo k sami vzpostavitvi in k občutku skupne pripadnosti projektu. Posredovalnico smo javno odprli 13. aprila 2010 in od takrat vsakodnevno obratuje.

S skupino, ki se je oblikovala okrog dejavnosti posredovalnice, smo imeli že pred formalno vključitvijo v projekt več srečanj, na katerih smo se podrobno pogovarjali o pogojih vključitve, načinu dela, organizaciji, predlogih in vizijah vključenih ter razvoju projekta. Na podlagi dosedanjih izkušenj in raziskav delovanja posredovalnic ter sorodnih zaposlovalnih projektov v tujini smo z razvojem projekta predvideli različne

oblike vključevanja: zaposlitev (za določen ali nedoločen čas), zaposlitev preko različnih programov Zavoda za zaposlovanje, ki spodbujajo zaposlovanje socialno izključenih oz. dolgotrajno brezposelnih oseb (javna dela, usposabljanje na delovnem mestu), honorarno delo, pogodbeno delo, prostovoljno delo, delo v zameno za plačevanje stroškov v programu nastanitvene podpore. Predvideli smo, da bo posredovalnica kot oblika zaposlovanja tudi v časovnem smislu omogočala različne pristope glede na posameznikove potrebe. Za nekatere bo predstavljala zgolj prehodno obliko, okolje za pridobivanje in izmenjavo delovnih izkušenj, usposabljanje, širjenje socialne mreže in drugih vidikov, ki so pomembni za lažji prehod na trg dela, za druge pa bo lahko pomenila trajno ali vsaj bolj dolgoročno obliko zaposlitve.

54

Seveda je z vidika trajnosti potrebno poudariti, da gre pri projektu tudi v širšem smislu za razvijanje enakovrednih odnosov menjave. Posredovalnico vidimo kot okolje za razvijanje znanj, socialnih veščin, delovnih sposobnosti, krepitev pozitivne samopodobe vključenih ..., obenem pa se zavedamo dejstva, da so ravno v takšni meri za uspešen razvoj projekta pomembna znanja in veščine, pobude s strani vključene ciljne skupine projekta. Dosedanji razvoj in organizacija projekta, tako na vsakodnevni kot širši ravni, sta v veliki meri odraz pobud, ki so prišle s strani vključenih predstavnikov, predstavnic ciljne skupine projekta.

Glede na to, da se z dejavnostjo posredovalnice deloma vključujemo tudi na ekonomsko področje, je potrebno najprej opredeliti temeljne razlike v dojemaju recipročnosti s strani antropološke in ekonomske znanosti.

Pomen menjave

V ekonomski in antropološki znanosti se kažejo temeljne razlike v dojemaju in pojmovanju recipročnosti. Vzajemnost (v izmenjavi) je bistvo medčloveških odnosov tako na socialni kot ekonomski ravni. Vendar se sam pojem pri omenjenih vedah opredeljuje različno. Ekonomija se s pojmom recipročnosti nanaša na blagovno izmenjavo z denarjem ali brez denarja. V antropologiji pa se termin recipročnost uporablja za vrsto praks, posebej za nedenarne, netržne menjave, ki so postavljene v opozicijo komercialnemu trgovanju. Recipročnost pogosto izenačujejo s pojmom daru z argumentom, da dar prejemniku zavezuje ponuditi vračilo in vzpostavlja trajen krog obligacij. Pri raziskovanju pojava recipročnosti ne moremo mimo del Malinowskega (1922) in Maussa (2002), ki predstavljata temelj generacij antropologov in antropologinj.

Običajno se poudarja, da je recipročnost steber družbenega življenja, pomemben vidik, ki pa ga ekonomska stroke deloma spregleduje. Antropologija in ekonomija razvijata in oblikujeta moderne poglede na postindustrijsko kapitalistično in demokratično družbo, ki pa se v temelju razlikujejo; en spekter je odnosni, drugi je glede socialnih vezi razdrobljen. Ena stran povzdiguje altruizem, druga egoizem. Za Maussa je temeljni koncept ekonomske antropologije dar. Ekonomska diskusija, ki pa še vedno odseva dominantne sodobne tržne poglede na menjavo, se je začela z Adamom Smithom in njegovim delom *Bogastvo narodov*. V njem avtor navaja razloge za medčloveško menjavo. Gre za racionalizacijo menjave, ki se nanaša na lastni interes, iskanje profita in maksimiranje dobička; kar predstavlja temelj sodobne neoklasične teorije.

Antropologija je razkrivala skupnosti, katerih ekonomsko in družbeno življenje je temeljilo na popolnoma drugačnih principih in mehanizmih menjave kot v tržno naravnanih družbah; večina stvari je krožila v obliki daril (Malinowski, Mauss). Tovrsten sistem menjave je spodbujal tudi določene oblike vsakdanjih medosebnih odnosov. Skoraj vse, kar bi lahko pogojno označili za ekonomsko obnašanje, je temeljilo na zahtevi čiste radodarnosti. Tovrstne ekonomije daru so občasno postajale močno tekmovalne, vendar na nasproten način kot postindustrijske potrošniške družbe: namesto tistih, ki zberejo največ, so zmagovalci tisti, ki uspejo dati največ od sebe. Kot je ugotavljal Mauss, v družbah, kjer naj bi bila ekonomija po merilih zahodnih družb manj razvita, socialne vezi ne temeljijo na pogodbi, barantanju ali tržni menjavi, temveč na obligaciji rivalstva skozi prikazovanje radodarnosti. Eden najbolj znanih primerov tovrstne ekonomije je institucija kule, oblika menjave med skupnostmi, ki poseljujejo širok krog Melanezijskih otokov. Vsak premik stvari, vsaka podrobnost znotraj transakcij je določena in jo uravnava sklop tradicionalnih pravil in navad, nekatera dejanja kule pa spremljajo magični rituali in javne ceremonije. Noben udeleženec kule ne zadrži predmetov za stalno, partnerstva med ljudmi pa so stalna in doživljenjska (Malinowski 1984). Tovrstna ekonomija daru, ki spodbuja pripravljenost izgubiti najbolj dragocene stvari v imenu prestiža in družbenega položaja, je razumljena kot nasprotje ekonomskemu racionalizmu t. i. zahodnih družb.

Mauss je odkril mehanizem, v okviru katerega individualni interesi vzpostavljajo socialni sistem brez tržne menjave. Sistem kroženja daru je komplementaren nevidni roki Adama Smitha: dar dopolnjuje trg, funkcionira tam, kjer je slednji odsoten. Enako kot trg spodbuja vsakega posameznika, posameznico k sodelovanju v verigi menjav. Darovi so dani v kontekstu javne drame, v zvezi z njimi ni nič skrivnega. Ker so bolj neposredno vezani na javni ugled, distribucijo časti in religiozne sankcije, je ekonomija daru bolj vidna kot tržna. Zato so rezultati distribucije dobrin in storitev bolj podvrženi javni presoji in sodbi glede pravičnosti kot pa rezultati tržne menjave. Maussov namen je bil predstaviti kroženje darov kot teoretski protipol nevidni roki trga. Njegovo razumevanje ekonomije daru obsega vse ravni – simbolno, medosebno, imaginarno, ekonomsko –, ki jih potrebujemo za primerjavo s tržno ekonomijo.

Kot že nakazano, je tudi odnos do lastništva stvari v obravnavanih ekonomijah daru drugačen od odnosa do lastništva v tržnih ekonomijah. Malinowski je v svojem delu (1984: 89) zapisal: “Glavna razlika je, da so dobrine kule v lasti samo za nekaj časa, medtem ko morajo biti dragocenosti Evropejcev v lasti za stalno, da imajo pravo vrednost. Lastništvo je v kuli torej precej posebno ekonomsko dejstvo. Posameznik v kuli svojih predmetov nikoli ne obdrži dlje od leta, dveh. Že to mu lahko prinese sloves počasnega in težavnega človeka. Vendar mu začasno lastništvo omogoča utrjevanje slovesa: da razkazuje svoje predmete, da pripoveduje, kako jih je pridobil, in načrtuje, komu jih bo dal.” Družbeni kod, ki ga vzpostavlja sistem kule, sicer ne zmanjšuje teženj po lastništvu, nasprotno, enako kot v zahodni ekonomiji potrjuje, da je bogastvo pomemben pokazatelj družbenega statusa in osebnih vrlin. Vendar je pomembna razlika v primerjavi s tržno usmerjenim gospodarstvom to, da posedovati pomeni dajati. Od človeka, ki poseduje, se pričakuje, da deli z drugimi. Višji, kot je status, večja je obligacija

deliti. Od “glavnega” se bo tako naravno pričakovalo, da bo, denimo, delil hrano s katero koli tujo osebo, obiskom, delil z drugimi ves “tobak in oreščke”, ki jih poseduje (Malinowski 1984: 97). Premoženje je sicer glavni pokazatelj moči, vendar se avtomatsko povezuje z radodarnostjo. Bolj kot je človek v družbenem pogledu pomemben, večjo potrebo ima po razkazovanju radodarnosti.

Ekonomski sistem kot podlaga za družbena razmerja

Družbe, ki sta jih raziskovala Malinowski in Mauss, torej ne temeljijo na tržni, komercialni menjavi, temveč na instituciji daru oziroma na trojni obligaciji: dati, prejeti, vrniti. Idejni temelj predstavlja obligacija prikazovanja človekove radodarnosti. Gibanje, ki se je leta 1981 oblikovalo na podlagi Maussovega dela, *La Revue du MAUSS* (*Mouvement anti-utilitariste dans les sciences sociales*), ima omenjeno odkritje za temelj družboslovnih ved, saj odpira alternativnen pogled na danes prevladujoči tip človeka, ki se zanima le za povečevanje lastnega ugodja in koristi. Na podlagi Maussovih del je mogoče izzvati predpostavko, da tovrstno delovanje človeka ni naravno ali univerzalno, temveč le ena izmed mnogih oblik organiziranosti, ki se pojavljajo skozi čas. Trojna obligacija, dati, sprejeti in vrniti, osnovno socialno pravilo v obravnavanih družbah, je konkretna oblika delovanja recipročnosti. Princip recipročnosti je Claude Lévi-Strauss označil za osnovni človeški princip, Karl Polanyi pa ga je postavil v strogo nasprotje s trgov in redistribucijo. Predstavniki skupine *La Revue du MAUSS* zagovarjajo idejo, da je specifičnost sociologije v primerjavi z ekonomsko znanostjo v protiuutilitarističnem načinu mišljenja; delili so si ga že Durkheim, Weber, Marx. Protiuutilitarističen princip je mogoče zgraditi na temelju Maussovih odkritij in z upoštevanjem tega, kar Alain Caillé, pobudnik gibanja *La Revue du MAUSS*, imenuje paradigma daru. Protiuutilitaristično razmišljanje temelji na predpostavki, da si človeška bitja želimo biti najprej prepoznana in cenjena kot darovalci, darovalke.

56

Umeščanje posredovalnice v lokalno okolje

Projekt posredovalnice rabljenih predmetov že v osnovi temelji na ideji, da se bo širša javnost prepoznala kot pomemben del obstoja posredovalnice in se bodo ljudje vključili kot darovalci in darovalke stvari, ki jih ne potrebujejo več. Tako smo že od vzpostavljanja naprej delovali v smeri čim večjega povezovanja socialno izključenih kot ustvarjalcev projekta s širšo javnostjo – tako na lokalni kot tudi širši ravni. V okolje smo se vključevali postopoma, najprej prek stojnic v središču mesta. Na ta način smo ljudem predstavljali našo dejavnost ter se mrežili tudi z različnimi podjetji javnega in privatnega sektorja z namenom pridobivanja stvari. Ko se je dotok stvari povečal do te mere, da jih nismo več mogli shranjevati v skladišču pod dnevnim centrom za brezdomne, smo za skladiščenje najeli garažo. Vsaj enkrat mesečno smo se pred postavitvijo stojnice dobivali v garaži, pregledovali in ocenjevali stvari, eden izmed posameznikov je pokazal tudi večje veselje do dela z rabljenimi stvarmi, samoiniciativno je ob koncih tedna pospravljajl garažo in pregledoval tudi kosovne odpade. Nekaj predstavnikov ciljne skupine je bilo, kot rečeno, pri projektu že od samega začetka in so tudi ključno vplivali na sam razvoj. Stojnice, ki smo jih postavljali dve leti, so bile dober pokazatelj močnih točk projekta tudi za nadaljnji razvoj, obenem pa smo razvili tudi praktične vidike delovanja

posredovalnice. Ugotovili smo, kakšne so optimalne cene, ki jih lahko postavljamo pri ocenjevanju, si postavili cenovno lestvico, izdelali sistem izdaje računov, ugotovili, kateri predmeti gredo v prodajo bolj, kateri manj, katerih stvari je med podarjenimi največ, kateri čas meseca je boljši za prodajo, katera je naša ciljna populacija tako pri prodaji kot pri pridobivanju stvari. Pridobili smo tudi veliko število stalnih strank. Obenem so stojnice predstavljale tudi prostor, kjer smo se družili z ostalimi člani in članicami društva, ki sicer pri projektu niso redno sodelovali in so bili slučajno tam ali pa so na stojnico prišli pogledat iz radovednosti in v želji po stikih.

Z otvoritvijo posredovalnice na stalni lokaciji in z vsakodnevnim delovanjem smo se kmalu začeli umeščati v lokalno okolje. Okolici smo bili sicer znani že od prej, ko smo imeli na tem mestu dnevni center in uredništvo cestnega časopisa. Z večino sosedov (dom za upokojnence, študentski servis, Društvo onkoloških bolnikov, bližnji lokal ...) smo vzpostavili prijateljske medsosedske odnose; projekt podpirajo tako, da prinašajo in kupujejo stvari, večkrat pa se tudi samo ustavijo in poklepetajo. Prostor posredovalnice je s svojim kotičkom za branje, kavčem, mizico namenoma urejen tako, da spodbuja druženje. Obenem tudi zaposleni v posredovalnici večkrat priskočijo na pomoč, če je treba kje v okolici kaj postoriti, in na ta način pripomorejo k dobrim odnosom. Tako se uresničuje eden izmed pomembnih ciljev projekta, posredovalnica se na simbolni in fizični ravni vzpostavlja kot prostor za izmenjavo stikov, izkušenj, znanj ter spodbuja solidarnostne oblike menjav med ljudmi z različnim družbenim ozadjem. K dobri prepoznavnosti posredovalnice so s svojimi socialnimi mrežami veliko pripomogli tudi

Posredovalnica rabljenih predmetov Stara roba, nova raba, Kralj O'Tone Prvi med pregledom vedno polnih polic, junij 2010 (foto: Tomislav Gruden).

predstavniki ciljne skupine sami. V posredovalnico pride zelo veliko obiskovalcev, ki z zaposlenimi prijateljujejo že od prej, npr. jih poznajo še od takrat, ko so prodajali cestni časopis na stalni lokaciji.

Mehanizmi menjave

Modificirana oblika Maussovega vprašanja “Kaj je princip, po katerem se mora sprejeto povrniti?”, je lahko dobra začetna točka raziskovanja na področju menjav. V skladu z avtorjevim razmislekom je odgovor potrebno poiskati v totalnem socialnem pojavu, kjer vse vrste institucij najdejo simultani izraz: religiozni, legalni, moralni, ekonomski (Gregory in Altman 1989).

58

V projektu posredovalnice rabljenih predmetov smo si na teoretski ravni zastavili, da bomo delovali v smeri vzpostavljanja skupnosti, ki bo spodbujala solidarnostne medsebojne odnose, temelječe na enakovredni menjavi tako stvari kot medosebnih razmerij. Tako naj bi razvijali drugačna razmerja menjave, kot jih spodbuja tržno naravnani ekonomski sistem, ki si za glavni cilj svojega delovanja postavlja ustvarjanje dobička. Čeprav projekt formalno sodi na polje socialnega podjetništva, to samo po sebi namreč še ne zagotavlja razvoja solidarnostnih medsebojnih odnosov, ki presegaajo logiko vsakdanjih kapitalističnih razmerij.

Temelji socialnega podjetništva so se začeli razvijati v 19. stoletju, ko so se začele pojavljati nove oblike organizacij in podjetij kot odgovor na težave, ki so bile posledica tedanjih sprememb v gospodarstvu. Pojem “socialna ekonomija” je prvi uporabil francoski liberalni ekonomist Charles Dunoyer v delu *Razprave o socialni ekonomiji* (*Treatise on Social Economy*, 1830); zavzemal se je za bolj moralen in etičen pristop v ekonomiji. Podobno držo je zagovarjal tudi J. S. Mill v delu *Principles of political economy* (2006); zanj je bilo etično to, kar prispeva k “sreči vseh ljudi”. Njuno delo je nadaljeval ekonomist Leon Walras v tekstu o socialni ekonomiji in delitvi družbenega bogastva z naslovom *Études d'économie sociale; Théorie de la Répartition de la richesse sociale* (1896).²

V 19. stoletju se je socialno podjetništvo uveljavljalo predvsem z zadrugami (kooperativami) in tako imenovanimi prijateljskimi družbami, katerih cilj ni bil zgolj zagotavljanje dobička, temveč zagotavljanje dobrin in storitev na bolj enakopravnem in demokratičnem temelju; vse to je zahtevalo tudi drugačno organizacijo in upravljanje. V nekaterih evropskih državah se je socialno podjetništvo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja zelo razmahnilo, v Sloveniji pa se je o formalni in zakonski ureditvi tega področja šele začelo razpravljati.

Za razvoj projekta posredovalnice in sorodnih projektov je zagotovo pomembno vzpostavljanje širšega podpornega okolja, skupaj z ustrežno zakonsko podlago. Konceptualna in teoretska umestitev projekta na polje socialnega podjetništva sicer lahko predstavlja temelj za vzpostavljanje enakovrednih odnosov menjave, ne moremo pa mimo dejstva, da so socialna podjetja kljub svoji družbeno odgovorni vlogi še vedno del tržno usmerjenega ekonomskega sistema in so, tako kot profitni sektor, preživetveno

² Viri, ki jih vključuje Predlog zakona o socialnem podjetništvu (Zares in SD), januar 2010.

odvisna od vključevanja v tržna razmerja. Socialno podjetje naj bi tako poleg socialnih meril izpolnjevalo tudi določena ekonomska merila; omogočalo naj bi “neprekinjeno dejavnost proizvodnje in/ali prodajo blaga in storitev”; obenem pa naj bi prevzemalo tudi gospodarska tveganja: “finančna sposobnost socialnih podjetij je odvisna od prizadevanja članov, ki so odgovorni za zagotavljanje ustreznih finančnih virov” (*European Union Charter of the Social Economy*). Zakonska podlaga na ravni posameznih držav naj bi socialnim podjetjem omogočala boljše pogoje za obstoj in spodbujala vključevanje na trg dela marginaliziranim skupinam ljudi. Socialna podjetja imajo navkljub pridevniku socialen tako še vedno funkcijo podjetij, ki se morajo, zato da preživijo, udeleževati tržne dejavnosti, čeprav pod predvidoma ugodnejšimi pogoji. Spričo navedenih okoliščin se zastavljata sledeči vprašanji: kakšne skupnosti se vzpostavljajo v okvirih socialnega podjetništva in ali tovrstne skupnosti res spodbujajo drugačne oblike menjave med ljudmi v smislu vsakdanjih medčloveških odnosov? V primeru, da se družbena razmerja vzpostavijo predvsem zato, da ustvarjajo bogastvo, ljudje postanejo sredstva. Vzajemnost ni cenjena sama po sebi, cenjena postane zaradi nekega drugega razloga.

Poleg dejstva, da projekt formalno spada v okvir socialnega podjetništva, je potrebno upoštevati še druge družbene dejavnike, ki imajo vpliv na razmerja menjave v krogu posredovalnice. V mikrookolju, ki ga ustvarjamo z dejavnostjo posredovalnice, torej lahko sledimo Maussovi misli in si zastavimo še konkretnejše vprašanje: kateri so mehanizmi, ki spodbujajo ljudi, da se udelejujejo v sistemu menjave, ki ga vzpostavlja posredovalnica? Kaj jih spodbuja, da prinašajo stare, odvečne stvari, ki so ključne za delovanje posredovalnice, čeprav bi se jih lahko znebili na enostavnejši način.

Vprašanje je zanimivo z vidika podarjanja stvari neznanim ljudem, ne da bi v zameno pričakovali kakršno koli denarno povračilo oziroma tržno menjavo. V zahodni miselnosti tovrstno brezplačno podarjanje stvari običajno povezujemo s konceptom dobrotelčnosti. V tujini denimo so sorodni projekti znani pod imenom dobrodelne trgovine (ang. *Charity shops*).

Preseganje koncepta dobrotelčnosti

Pri vzpostavljanju konceptualnega okvira posredovalnice smo se terminu dobrotelčnost namenoma izognili. Dobrotelčnost sicer pomeni “brezplačno” darilo, prostovoljno, ne zahtevano predajo virov. Čeprav povzdiguje dobrodelnost kot krščansko vrednoto, vemo, da rani. Koncept dobrotelčnosti pojasnjuje Mary Douglas v uvodu v delo Marcela Maussa (1990). Avtorica je na podlagi svojih izkušenj dela v dobrodelni fundaciji hitro ugotovila, da prejemniki ne marajo donatorja, pa če je ta še tako “dobrotelen”. Maussovo delo razlaga pomanjkanje hvaležnosti s pojasnjevanjem, da fundacije ne bi smele enačiti svojih donacij z darili. Ne gre le za to, da zastonj darila na posameznih področjih ne obstajajo, cela ideja brezplačnega darila temelji na nesporazumu. Brezplačna darila ne smejo obstajati, meni avtorica. Kar je narobe z brezplačnimi darili, je donatorjev namen, da se izključuje od povračila darila s strani prejemnika. Zavračanje poravnave umešča dejanje dajanja izven kakršnih koli vzajemnih vezi. Enkrat dano “brezplačno” darilo ne predpostavlja nobenih nadaljnjih pričakovanj od prejemnika. V smislu obvez, ki jih ustvarja poteza “brezplačnega” daru, je, kot da se

le-to ne bi nikoli zgodilo. Mauss na ta način ponudi odgovor Malinowskemu, ki je bil presenečen, ko je v Melaneziji naletel na tako natančno preračunana povračila daril. Na teren je prišel z idejo, da sta trgovanje in darovanje dve ločeni obliki aktivnosti, od katerih prva temelji na točni povrnitvi, druga pa je spontana, čista, brez skritih motivov. Vredne stvari, ki so krožile po Trobriandskih otokih in sosednjih regijah, niso bile vpete v tržno menjavo, zato jih je povezal s kategorijo daru v svoji lastni kulturi. Klasifikaciji darov se je tako posvetil glede na čistost motivov donatorjev in nato sklenil, da v tem smislu praktično nič ni bilo "čisto". Mauss meni, da "čista" darila ne obstajajo, saj je povsod po svetu tudi z zgodovinskega vidika človeške civilizacije večina blaga krožila v okviru obveznega vračanja darov.

60

Če sistem tržne menjave z vidika vzpostavljanja socialnih obvez in vezi primerjamo s konceptom dobrotelčnosti, ugotovimo, da t. i. zahodni ekonomski model z denarjem kot menjalnim sredstvom deluje kot sistem brezosebne menjave in sam po sebi ne postavlja obljub za naprej ali kakršnih koli vzajemnih vezi.

Medsebojne vezi, ki se vzpostavljajo z dejavnostjo projekta posredovalnice oziroma zbiranjem rabljenih predmetov, ne temeljijo na tržni menjavi, saj ljudje, ki se vključujejo kot darovalci, darovalke stvari, v zameno ne pričakujejo denarnega povračila. Vendar pa z darovanjem stvari vzpostavljajo določeno vez. Odpoved lastništvu nad stvarmi v tem kontekstu je izražanje solidarnosti, za prejemnike stvari pa pomeni obvezo, da jih bodo uporabili v skladu z zastavljenimi cilji (okoljevarstvenimi, socialnimi). Socialno marginalizirani ljudje, ki so vključeni v delovanje posredovalnice, presežejo svojo identiteto pasivnih, družbeno izključenih akterjev, na ta način pa hkrati lahko delujejo solidarnostno do drugih ljudi v materialno deprivilegiranem položaju. Posredovalnica je namreč zaradi nizkih cen lažje dostopna tudi ljudem z manj sredstev.

Darovanje stvari v t. i. zahodni kulturi pomeni nekaj povsem drugega kot darovanje denarja, saj ima denar veliko simbolno težo. Glede na to, da želimo s posredovalnico razvijati medosebne solidarnostne in vzajemne odnose, z neposrednim sprejemanjem denarja s strani podpornikov tega ne bi spodbujali.

Denar v zahodnem ekonomskem sistemu predstavlja področje družbenih razmerij, ki so "inherentno neosebna, prehodna, nemoralna in preračunljiva" (Bloch in Parry 1989: 8). Načeloma je ponudba denarja kot daru za izražanje razmerja, ki naj bi bilo osebno, trajno, moralno in altruistično, torej nekaj neprimernega. "Neprimernost očitno izhaja iz dejstva, da tukaj za denar 'naravno' okolje – ekonomija oblikuje avtonomno področje, na katero se splošne moralne percepcije ne nanašajo." (Dumont 1977)

Identiteti prejemnika/-ce in darovalca/-ke se v kontekstu darovanja denarja vzpostavljata na drugačen način kot v kontekstu darovanja stvari, ki so namenjene nadaljnji uporabi v posredovalnici. Z darovanjem denarja se darovalec postavi v nadrejeno pozicijo, prejemnik pa je v pasivni poziciji človeka, ki si s svojimi viri, znanjem in veščinami ni sposoben zagotoviti temelja za preživetje. Gre torej za enostransko usmerjeno dejanje dajanja in ne za menjavo, saj darovalec/-ka ne pričakuje ničesar v zameno od prejemnika/-ce. Donacija denarja v kontekstu odnosa do denarja, kot ga poznamo v zahodnih ekonomskih odnosih, za utrjevanje enakovrednih solidarnostnih vezi torej ni primerna.

Sklep

Brezdomni in druge družbeno odrinjene skupine ljudi so najmočnejši pokazatelj šibkosti v določenem sistemu, določeni družbi. Tu se problemi, ki jih drugi v vsakdanjem življenju morda le bolj površinsko in nejasno čutimo, konkretizirajo in postanejo bolj vidni. Soočanje s problemom brezdomstva kot najbolj ekstremne oblike družbe izključenosti obenem pomeni soočanje z nedelovanjem sistema, ki vpliva na vsakdanje življenje vseh nas. V nasprotju z morda še vedno prevladujočim javnim mnenjem, ki brezdomne ljudi vidi kot odpisan, neaktiven del družbe, sem preko dela v Društvu Kraljev ulice spoznala, da se lahko ravno med to skupino prebivalstva razvijajo drugačne oblike skupnosti, ki v ospredje ne postavljajo tržnih odnosov, temveč spodbujajo nastajanje bolj vzajemnih in enakopravnih oblik medčloveških menjav ter vključenost vseh članov družbe.

61

V zahodni družbi se srečujemo s pojavom prekomerne proizvodnje in neenakomerne porazdelitve dobrin ter nato vse večjih razlik v življenjskem standardu. Navkljub temu samo moraliziranje o preveliki potrošnji ne prinese zelenih sprememb. Potrebno je analizirati tako potrošniško obnašanje in mehanizme, ki nas silijo v potrošnjo, kot obenem aplicirati teorijo daru na nas same, saj na ta način lahko začnemo zavedno razvijati še drugačne oblike menjav in solidarnosti v lastnem družbenem kontekstu.

Kot imamo možnost opazovati pri projektu posredovalnice rabljenih predmetov, je potrošniško obnašanje lahko usmerjeno tudi v akt solidarnosti oziroma "dajanja" v širšem družbenem smislu. Na ta način se spremeni sama kultura potrošnje: z nakupom v posredovalnici ljudje prispevajo tako k varstvu okolja kot tudi k socialnemu vključevanju marginaliziranih ljudi. "Dobrine so nevtralne, njihova uporaba je družbena, lahko se uporabijo kot ograje ali mostovi." (Douglas in Isherwood 1996: XV) Vidimo, da imajo stvari tako moč izključevanja kot vključevanja v družbo.

LITERATURA IN VIRI

- BLOCH, Maurice; PARRY, Jonathan
1989 Introduction. V: *Money and the morality of exchange*. Cambridge: Cambridge University Press. Str. 1–32.
- DEKLEVA, Bojan; RAZPOTNIK, Špela
2006 *Problematika brezdomstva v Ljubljani: končno poročilo raziskovalne naloge*. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.
2007 *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- DEKLEVA, Bojan; JURANČIČ ŠRIBAR, Luna; RAZPOTNIK, Špela
2009 Kultura brezdomstva – cestni časopis Kralji ulice. V: *Etnologija in regije. Ljubljana. Prestolnica v medkulturnem dialogu in filmskih podobah: zbornik znanstvenih in strokovnih razprav* / B. Čebulj Sajko. (ur.). Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. Str. 69–75.
- DUMONT, Louis
1977 *From Mandeville to Marx: the genesis and triumph of economic ideology*. Chicago: University of Chicago Press. Citirano v Bloch, M. in Parry, J. Introduction. V: *Money and the Morality of Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press. Str. 1–32.
- DUNOYER, Charles
1830 *Nouveau traité d'économie sociale*. Paris: Sautetet et Cie. Citirano v Predlogu zakona o socialnem podjetništvu (Zares in SD), januar 2010.
- GREGORY, Chris A.; ALTMAN, Jon C.
1989 *Observing the Economy*. London ... [etc.]: Routledge.

MALINOWSKI, Bronislaw

1984 *Argonauts of the western Pacific: an account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Illinois: Waveland Press.

MAUSS, Marcel

2002 *The gift: the form and reason for exchange in archaic societies*. London ... (etc.): Routledge.

MILL, John Stuart

2006 *Principles of political economy: with some of their applications to social philosophy*. Indianapolis: Liberty Fund. Citirano v Predlogu zakona o socialnem podjetništvu (Zares in SD), januar 2010.

RAZPOTNIK, Špela

2007 Delovno mesto – ulica: brezdomci mlajše generacije, izključeni iz sfere dela. V: *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?* / B. Dekleva, J. Rapuš Pavel, D. Zorc Maver (ur.). Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Str. 124–157.

SMITH, Adam

1986 *The wealth of nations*. London: Penguin Books.

62

STRATHERN, Marilyn

2005 Prologue. V: *On the order of chaos: social anthropology and the science of chaos*. USA: Berghahn Books. Str. XIV–XV.

TRONTELJ, Katarina

2009 Vsaka rastlina ima mater ali lastnika: Jeremy Narby, antropolog, *Delo* 51, št. 164, str. 34–36 (Sobotna priloga).

WALRAS, Leon

1898 *Études d'économie politique appliquée: théorie de la production de la richesse sociale*. Lausanne: F. Rouge. Citirano v Predlogu zakona o socialnem podjetništvu (Zares in SD), januar 2010.

BESEDA O AVTORICI

Luna Jurančič Šribar, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, podiplomska študentka na ISH, smer antropologija vsakdanjega življenja, kjer se ukvarja s sledečimi temami: socialna izključenost, brezdomstvo, alternativne oblike medčloveških menjav, vzajemnost, kultura potrošnje, pomen dobrin. Terensko delo združuje s teorijo prek večletnega dela z brezdomnimi in sorodnimi družbeno odrinjenimi skupinami ljudi v nevladni organizaciji Društvo Kralji ulice. Trenutno deluje na vzpostavljanju, spremljanju, vodenju novega projekta – Posredovalnica rabljenih predmetov Stara roba, nova raba.

ABOUT THE AUTHOR

Luna Jurančič Šribar has a degree in ethnology and cultural anthropology and is presently a postgraduate student at the Graduate School of Humanities, studying the anthropology of everyday life, where she focuses on the following themes: social exclusion, homelessness, alternative forms of exchange between people, reciprocity, consumption culture, the meaning of goods. She combines fieldwork with theory though several years of working with homeless people and similar marginalised groups in the NGO “Kings of the Street” Association. She is presently working at establishing, monitoring, and leading a new project: a thrift store called “New uses for old things”.

SUMMARY

REACHING PEOPLE THROUGH THINGS. STIMULATING MUTUAL RELATIONS OF EXCHANGE WITH HOMELESS PEOPLE

The article is based on field observation and direct participation in the development of the thrift store project within the “Kings of the Streets” Association - Help and Self-help for homeless people, and the wider theoretical framework is provided by anthropological studies on gift economy. I'm particularly interested in options for transferring certain elements of such forms of exchange to our domestic environment, both in working with homeless people and similar groups, as in establishing contact with the wider society. The emphasis is on establishing mutual relations of exchange with people by way of joint social and environmental activities. Based on these activities a local community is formed, which in the wider social sense is one of the forms of working in the field of social protection that are still poorly developed in Slovenia – the field of social entrepreneurship. Social entrepreneurship has only recently been instigated in Slovenia, while some European countries already have a strong tradition, which has taken roots due to the ever-worsening conditions in the labour market. The article also addresses the aspect of charity, which still dominates the work with and attitudes to socially excluded people and especially in periods of economic instability always comes to the forefront. My reflections focus on how to overcome this traditional concept of charity when working with marginalised groups, because in its essence this concept can never provide an adequate basis for establishing an equal and lasting relationship.